

PRÁVNÍ HISTORIE A SOUČASNOST

NĚMECKÝ ZVLÁŠTNÍ SOUD (SONDERGERICHT) V BRNĚ – SOUČÁST NACISTICKÉHO TERORU NA MORAVĚ

FRANTIŠEK VAŠEK

Íhned po příchodu nacistů 15. března 1939 se počal budovat v Brně německý zemský soud, jehož součástí se stal později Zvláštní soud /Sondergericht/. Zvláštní soudy byly zřizovány na území Německa brzy po převzetí moci nařízením z 21. března 1933 /RGB1 I S.135/. Šlo o výjimečné soudy, které měly chránit nový režim před verbálními útoky proti kancléřovi Adolfu Hitlerovi, vládě, NSDAP, měly poskytovat ochranu nacistickým symbolům a uniformám /nařízení prezidenta z 21. března 1933, RGB1 I S.135/. Předmět ochrany a sankce byly později upraveny v zákoně z 20. prosince 1934 /RGB1 I S.1269/, který byl zakrátko několikrát novelizován.¹ Zvláštní soudy pomáhaly vedle gestapa, bezpečnostní služby /SD/ a pořádkové policie upevňovat nacistický systém, perzekovat protivníky nové „nědě moci“ a zastrašovat nepřátele totalitního pořádku. Také při německém zemském soudu v Brně byl zřízen po vydání nařízení z 21. února 1940 /RGB1 I S.405/ upra-

¹ Gesetz gegen heimtückische Angriffe auf Partei und Staat und zum Schutz der Parteiuniformen vom 20. Dezember 1934 /RGB1 I S.1269/ s novelami a prováděcími předpisy z 16. ledna 1935, 22. února 1935, 16. března 1935, 25. března 1939, 25. dubna 1939 – Organisationsbuch der NSDAP, Münschen 1943, str. 501–510 c

vující významné změny v nacistickém právu a soudnictví Zvláštní soud s působností pro tehdejší území Moravy a Slezska. K jeho vlastní činnosti došlo počátkem dubna 1940. O postavení a působnosti Zvláštního soudu v Brně bylo pojednáno blíže autorem v článku „Vznik německého zemského soudu v Brně“ v tomto časopise,² takže nynější pojednání na něj jen navazuje.

I.

Zvláštní soud v Brně od svého vzniku byl velmi aktivní v činnosti až do „hořkého konce nacistické III. Říše“. Téměř do osvobození Brna, v době, kdy bylo již slyšet dunění děl přibližující se Rudé armády, tento soud fungoval a postihoval nepřátele nacistického Německa. Během 61 měsíců činnosti se zvláštní soud zabýval mnoha případy proti obyvatelům Moravy, příslušníkům tehdejšího tzv. Protektorátu Čechy a Morava. Od původního poslání zvláštních soudů jako nástroje nacistického režimu s výrazně politickým posláním, v rámci příprav na válku se jeho věcná příslušnost podstatně nerozšiřovala. Nařízením z 20. listopadu 1938 /RGB1 I S.1632/ se okruh působnosti zvětšil o trestní věci nepolitické. Nově přibýly delikty kriminální a od 1. září 1939 činy, které měly ochraňovat válečnou ekonomiku a zajišťovat ochranu před činností kriminálních živlů.³ Zvláštní soud se zabýval značným počtem případů, jejichž přesné vyčíslování je složité. Způsob jejich evidence v rejstřících a evidenčních pomůckách, které se zachovaly, dovoluje kvantifikaci nikoliv zcela přesnou. Např. v letech 1942 není znám počet věcí a osob, které projednávala 1.komora. Bylo nutné vycházet z rejstříku hlavních líčení /Register für Hauptverfahren/, který ukazuje frekvenci nápadu věcí /čítatel/ a osob /jmenovatel/ takto:

1940	1941	1942	1943	1944	1945
753	1097	960	1382/2321	1370/2522	288/556

Před Zvláštní soud v Brně bylo postaveno, jak ukazuje tato tabulka, mnoho osob, které byly žalovány pro zločiny a přečiny podle tehdy platných právních

² Časopis pro právní vědu a praxi č. 1/1997 str. 106–128.

³ Zločiny dle nařízení o mimořádných opatřeních v rozhlase z 1. září 1939 /RGB1 I S. 1683/ – zločiny a přečiny podle § 1 nařízení o válečném hospodářství z 4. září 1939 /RGB1 I S. 1609/ – zločiny podle nařízení proti škůdcům národa z 5. září 1939 /RGB1 I S.1679/ – zločiny podle § 1,2 nařízení proti násilným zločincům z 5. prosince 1939 /RGB1 I S.2378/ a postupně další.

norem. Další případy vrchní státní zastupitelství zastavovalo nebo přerušovalo, takže celkový nápad byl vyšší než ukazuje přehled o souzených věcech a osobách.

Vysoký počet agendy zvláštního soudu odvisel od aktivity orgánů, jejichž posláním bylo odhalovat a vyšetřovat případy, u kterých byl příslušný Zvláštní soud. Pro zajímavost je vhodné na ně podrobněji poukázat.

Pokud šlo o politické delikty, bylo to především gestapo, které předávalo k trestnímu stíhání nejvíce případů. Úřadovna gestapa v Brně vznikla z Einsatzkommando VI, vedeného vládním radou SS Sturmbannführerem W. Blombergem, které bylo součástí tzv. Einsatzgruppe II, které velel dr. Walter Stahlecker, SS Standartenführer, brzy povýšený na SS Oberführera. K 1. září 1939 byla úřadovna gestapa změněna na řídicí úřadovnu /Leitstelle/. Jí byly podřízeny pobočky na celé Moravě. Gestapo čerpalo poznatky o činnosti proti Říši zejména ze své agenturní sítě. Ze soudních spisů Zvláštního soudu lze poměrně s jistotou zjistit odkud pochází pramen ke stíhání. Příslušný referent, který případ vyšetřoval, vypracoval po jeho skončení tzv. závěrečnou zprávu, kterou aproboval jeho nadřízený, obvykle vedoucí referátu. V ní se uvádělo, že bylo zjištěno „důvěrně“ nebo „důvěrnou cestou“, že vyšetřovaná osoba se dopustila trestného jednání. Např. brněnské gestapo zjistilo „z důvěrného pramene“, že ing. F.S., zaměstnaný u ředitelství drah /BMB/ poslouchá zahraniční rozhlas a má ilegálně pistoli. Došlo k jeho zatčení a domovní prohlídce, při které byla pistole nalezena. Zatčený byl po skončení vyšetřování u gestapa odsouzen 3. komorou zvl. soudu /předseda dr. Gassauer/ 24. dubna 1944 k trestu káznice v trvání 12 roků /4 K Ls So 58/44.⁴ Takových případů možno uvést velmi mnoho. V některých případech, které zpracovalo gestapo, lze zjistit, že poznatky dostalo od bezpečnostní služby /SD/. Např. v Zábřehu nad Odrou gestapo 16. června 1941 provedlo zatýkání za přítomnosti referenta SD, což bývalo výjimečné. K zatčení došlo přímo v době, kdy skupina českých občanů naslouchala zahraničnímu vysílání. Brněnský Zvláštní soud odsoudil 14 osob za tento delikt /5 K Ls So 66/41/. Gestapo nemělo ovšem jen poznatky od svých spolupracovníků, ale poměrně často je získávalo z průběhu vyšetřování jiných případů, např. když některý z uvězněných prozradil při výslechu, že byl účasten při poslechu zahraničního rozhlasu. Byly ale i případy, že gestapáci při domovní prohlídce v jiné záležitosti našli poznámky, uvádějící dobu, kdy BBC nebo Moskva vysílaly v českém jazyku. Někdy se gestapo dozvíдалo o nepřátelském projevu při kontrole poštovních zásilek. V Brně na poštovním úřadě 2 byla skupina německých úředníků, tzv. Postnachschauidienst, která prováděla kontroly dopisů a balíků. Když zjistila závadný obsah politické povahy nebo podezření z hospodářské nedovolené

⁴ spisová značka: arabaské číslo označuje příslušnou komoru, Ls zločin, Ms přečin, So zvláštní soud /Sondergericht/.

činnosti, ihned své poznatky předávala gestapu, německé kriminální policii a šlo-li o zásilky německých vojáků nebo jejich rodinných příslušníků, pak pobočce služebny Abwehru /Abwehrnebenstelle/ Brno. Anna K. a její bratr Jaroslav odeslali dopis bratrovi, který pracoval v Halle. Gestapo při kontrole tohoto dopisu zjistilo, že obsahuje závadné zprávy. Zvláštní soud v Brně při zasedání v Jihlavě oba sourozence odsoudil k trestům vězení /3 K Ms So 7/44/. Některé případy gestapo předávalo Vrchnímu říšskému státnímu zástupci u Lidového soudu v Berlíně, který někdy neshledal pro menší závažnost svoji příslušnost a případ postoupil vrchnímu státnímu zástupci v Brně /např. u případů dle § 139 německého trestního zákona – neoznámení trestné činnosti/.

Německá kriminální policie /Kriminalpolizeistelle/ v Brně a pobočky v Jihlavě, Uh. Hradišti, Olomouci a Ostravě, které byly součástí řídicí úřadovny v Praze /pro celý Protektorát/ předávala vrchnímu státnímu zastupitelství mnoho případů kriminální povahy /vraždy, loupeže, krádeže, zejména ty, které byly spáchány s využitím zatemnění, případy úplatkářství a další/ a delikty hospodářské. Brněnskou služebnu kriminální policie /„kripa“/, která měla sídlo na Orlí 30 a od konce 1941 v Sušilových studentských kolejích, vedl do 15. března 1941 kriminální rada, SS Sturmbannführer Max Rausch /od 15. prosince 1944 velitel bezpečnostní policie v Brně pro Moravu, tj. IV. odd. gestapa a V. odd. kriminální policie/, po něm do konce války vl. rada, SS Sturmbannführer Konrad Nussbaum a pak do konce války vl. rada, SS Sturmbannführer Geisler. Na Dominikánském náměstí v Brně mělo sídlo tzv. Zollfahndungszweigstelle, zvláštní kontrolně-policijní složka, kterou vedl vrchní celní inspektor Hirschfelder a která se zabývala celními delikty, hlavně pašováním se Slovenskem /ze Slovenska cigarety, potraviny, líh, obráceně pneumatiky a další nedostatkové zboží/. Např. k trestu 6 měsíců vězení a 10000 ř.marek, ev. 200 dní vězení byl odsouzen F.Š. z Nedaše 1.komorou /dr. J. Mních/ za pašování 300000 kusů cigaret a 30 kusů pneumatik /7 K Ls So 62/44/. Také německé četnictvo, dislokované u okresních hejtmánství bylo aktivní např. u černých porážek vepřů, zatajování obilí a pod. Aktivita protektorátních četníků a kontrolních orgánů nebyla tak výrazná u složek německých. Většinou šlo o zatajování stavů dobytka a obilí.

II.

Okruh působnosti Zvláštního soudu se neustále během války rozšiřoval. Vlastní zemský soud, jeho trestní komora, se zabývala v malém rozsahu případy, většinou jen činy, páchanými německými občany a nepodléhajícími příslušnosti zvláštního soudu. Pro přehlednost lze uvést některé druhy delikvence, kterými se Zvláštní

soud v Brně za dobu své existence zabýval :

Nedovolené držení zbraní, munice, výbušnin

1940	1941	1942	1943	1944	1945
259 (osob)	193	94	64	70	19

Před zřízením Zvláštního soudu trestala případy trestní komora zemského soudu mírně, a to i jen peněžítými pokutami. Represe se zvyšovala po vydání nařízení říšského Protektora z 6. května 1940 /VBLRProt.S. 137/, kdy Zvláštní soud, který již existoval, ukládal výrazněji tvrdší tresty. Např. 8. července 1942 byl odsouzen k trestu smrti František J. z Čejkovic 3. komorou Zvláštního soudu za to, že měl bez povolení loveckou pušku. Ministr justice udělil odsouzenému milost a absolutní trest změnil na osm roků káznice, přesto, že předseda zmíněné komory se k udělení milosti vyjádřil záporně s tím, že „politická situace u nedovoleného držení zbraní nepripouští žádnou mírnost“ /3 K Ls So 135/42/. Nižší počty stíhaných v letech 1942 a následujících byly způsobeny tím, že vlivem drastických trestů stanných soudů za 1. a 2. stanného práva⁵ se čeští občané, kteří schovávali ilegálně zbraně a střelivo, se jich zbavovali odhazováním nebo důkladnější úschovou.

Poslech zahraničního rozhlasu

1940	1941	1942	1943	1944	1945
110 (osob)	139	198	122	116	50

Prvním odsouzeným pro poslech zahraničního vysílání byl MUDr. Jan J. z Brna, který byl odsouzen Zvláštním soudem již 2. dubna 1940 na dva roky káznice, k propadnutí rádia a ke ztrátě občanských práv na 4 roky /2 Js So 83/40/. Nařízením říšského Protektora z 10. března 1943 /VBLRProt.S. 31/ si museli držitelé radiopřijímačů dát odstranit z nich krátké vlny. Policejní ředitelství v Brně k tomu

⁵ Tzv. stanný soud řídicí úřadovny gestapa v Brně dal popravít v Kounicových studentských kolejích za období 29. květen až 24. červen 1942 247 osob, z toho pro nedovolené držení zbraní 13. – Moravský zemský archiv Brno, B 26 kart. č. 584, 585 /nálezy odhozených zbraní a munice/.

účelu zřídilo v městě několik speciálních sběrů, které zajišťovaly odstranění krátkých vln. Někteří vynalézaví lidé si však sami zřizovali tzv. „čerčilky“, náhradní zařízení za odstraněné krátké vlny. Za tyto činy byly tresty, ukládané Zvláštním soudem, velmi kruté, včetně trestů smrti. Stíhání za poslech zahraničního rozhlasu bylo možné jen na návrh řídicí úřadovny gestapa.

Neoznámení trestného činu dle § 139 tr.zákona

1940	1941	1942	1943	1944	1945
—	163	2	122	96	10

Ustanovení dle § 139 tr.zákona umožňovalo ukládat přísné tresty, a to i tresty smrti těm osobám, které se hodnověrně dozvěděly o případu velezrady, poškozování branných prostředků a některých jiných deliktů a zavčas tuto skutečnost neoznámily příslušným úřadům. Gestapo, které tyto případy vyšetřovalo, podávalo oznámení po rozhodnutí o vazbě vyšetřujícím soudcem Lidového soudu, který měl sídlo v budově gestapa v Brně, Veveří 70, vrchnímu říšskému státnímu zástupci u tohoto soudu v Berlíně. Stávalo že, že některé případy vrchní říšské zastupitelství a výjimečně i sám Lidový soud postoupily zvláštnímu soudu v Brně k přímému vyřízení. Toto oprávnění měl v některých případech i generální státní zástupce u vrchního zemského soudu v Breslau, který případ meritorně vyřizoval po postoupení od vrchního říšského zastupitelství nebo Lidového soudu. Nápadně malý počet případů v roce 1942 lze spatřovat v tom, že jednak Lidový soud zvýraznil trestní politiku po jednání říšského sněmu z 26. dubna 1942 a případy nepostupoval zvláštnímu soudu a jednak v důsledku teroristických trestů tzv. stanného soudu v Brně, který odsoudil k smrti za neoznámení trestných činů řadu osob.

Činy podle nařízení ř. Protektora z 3. července 1942 /Verordnung des Reichsprotektors zur Abwehr der Unterstützung reichsfeindlicher Handlungen vom 3. Juli 1942–VB1RProt S.182/. Zastupující ř. Protektor, šéf německé pořádkové policie, SS Oberstgruppenführer Kurt Dalüge vydal v poslední den platnosti výjimečného stavu, jehož součástí bylo stanné právo v Čechách a na Moravě, nařízení, hrozící trestem smrti tomu, kdo by osobu, o které ví nebo podle okolností musí mít zato, že má účast na nepřátelské činnosti proti Říši a tuto přechovává nebo jí jinak poskytuje pomoc nebo opomene zavčas podat oznámení a dál, kdo padělá osobní průkaz nebo jej falšuje, kdo jinému zprostředkuje osobní průkaz, o kterém ví, že

je padělán nebo zfalšován a konečně kdo jinému vydá svůj osobní průkaz k nedovolenému použití. Zvláštní soud v Brně /kromě rozhodování 1.senátu, které se nezachovalo/ využíval tohoto nařízení velmi často, jak plyne z tohoto přehledu:

1942	1943	1944	1945
— (osob)	109	318	120

Gestapo se Zvláštním soudem využívalo tohoto nařízení zejména proti českým lidem, kteří ukrývali osoby, hledané gestapem, za pomoc partyzánům a uprchlým zajatcům. Za tyto činy byly ukládány často tresty smrti, a to i osobám blízkým věku vladistvého. Např. Zvláštní soud v Brně na zasedání v Uh.Hradišti 17.3.1943 vynesl rozsudek /předsedou senátu byl dr. Kūchler/, kterým bylo odsouzeno k trestu smrti 21 pomocníků parašutistů Vojtěcha Lukaštíka /operační skupina INTRASITIVE / a Ludvíka Cupala /operační skupina TIN/. Všichni tito odsouzení byli popraveni ve věznicí zemského soudu ve Vídni 30. června 1943.⁶ Případů, končících trestem smrti za pomoc příslušníkům odboje a zajatcům bylo mnoho.

Další politické delikty

Zvláštní soud se zabýval dále případy již zmíněného zákona z 20.prosince 1934 o „záluďném jednání“, verbálními útoky na Hitlera, nacistický režim, apod. Stíhání tohoto činu vyžadovalo, aby návrh schválil říšský ministr justice, později souhlas generálního státního zástupce při vrchním zemském soudu v Praze. Např. J.O. byl 28. ledna 1942 odsouzen 2. komorou Zvl.soudu do vězení na 10 měsíců za to, že 15. června 1941 v Hartmanicích před německým občanem urážel Hitlera /6 K Ms So 19/41/.

Zvláštní soud se zabýval rovněž případy tzv. rozkladu branné síly národa, které mu byly postupovány vrchním státním zástupcem u Lidového soudu, a to zřejmě proto, že byl v roce 1944 a 1945, kdy těchto případů bylo mnoho, přetížěn závažnější agendou. V samotném konci války Zvláštní soud projednával další případy pomoci zběhům z německé armády. Jednalo se poněkud o německé občany.

Drastické tresty ukládal Zvláštní soud v Brně v době, kdy na Slovensku došlo k povstání a kdy mnoho občanů z Čech a Moravy přecházelo hranice na pomoc

slovenskému lidu. Státní ministr, SS Obergruppenführer Karl H. Frank vydal 15. září 1944 vyhlášku /VRB1d.d.St.M. Nr 18/, která nabyla účinnosti 16. září 1944 v 12,00 hod., podle které každý pokus o ilegální přechod hranic na Slovensko měl být trestán smrtí. Řada českých mužů byla podle této vyhlášky odsouzena k trestu nejvyššímu a popravena.

Tzv. hospodářské delikty

Zvláštní soud v Brně se zabýval velmi často skutky, které německá legislativa kvalifikovala jako trestné činy. Základem byla nařízení z 4. září 1939 /RGB1 I S.1609/ o válečném hospodářství /novelizováno 25. března 1942 – RGB1 I S.147/, které umožňovalo ukládat těžké tresty za porušení norem k ochraně válečné ekonomiky. V souběhu byly hospodářské činy stíhány i podle nařízení proti národním škůdcům dle nařízení z 5. září 1939 /RGB1 I S.168/, zejména šlo-li o nařízení proti recidivistům a pachatelům, kteří čin měli spáchat z pohnutek nečestných.

Mezi nejčastější hospodářskou agendu Zvláštního soudu patřily zejména *černý obchod*: šlo o jednání proti předpisům o vázaném hospodářství, především o nákup a prodej zboží mimo rámec strohých norem, o výměnný obchod, porušování cenových předpisů a dalších mnohdy velmi rafinovaných forem narušování nebo obcházení platných předpisů, *machinace s potravinovými lístky, oděvními body* a odběrními poukazy, jejich vydávání na neexistující osoby, atd. *Zatajování a ukrývání obilí* – vycházelo se ze zásady, že hranice mezi trestným činem a přestupkem je 300 kg zatajovaného obilí. Např. R.N. z Kuřovic byl odsouzen 3.komorou /dr.Hellbach/ na tři roky káznice za to, že zatajil 243 kg žita a 130 kg pšenice, usedlost o výměře 13,10 ha byla zabavena Pozemkovým úřadem /10 K Ls So 10/43/. *Černé porážky dobytka*: pořážka prasat, telat, výjimečně skotu bez povolení a použití masa k černému prodeji, ale i pro vlastní potřebu, zkrusování stavu zvířat s cílem, zatajené načerno porazit. Např. F.N. z Roštína zabil načerno jedno tele a za to byl odsouzen 3.komorou /dr.Bollacher/ 24. února 1944 k trestu jednoho roku a šesti měsícům vězení a 100 říšských marek peněžitého trestu, pro případ nedobytnosti na 5 dní vězení /5 K Ls So 13/44/. Za černou porážku vepře o váze 45 kg byl odsouzen J.P. z Kostelce na 7 měsíců vězení a 100 říšských marek peněžitého trestu, v případě nedobytnosti 10 dní vězení /9 K Ls So 133/44/. Při závažnějších případech byly ukládány i tresty smrti, např. F.T. a J.Z. z Ostravy za černé porážky vepřů ve velkém /3 K Ls So 60/41/. *Pašování zboží na Slovensko a obráceně*: předmětem pašování byly cigarety, pneumatiky, líh, dobytek včetně koní.

⁶ MZA Brno, C 43, karton č. 246 – spisy Zvl. soudu Brno 5 K Ls So 102 až 111/43.

Obecně kriminální činy

vloupání: ke krajním trestům včetně absolutních byly odsuzovány osoby, obvykle v souběhu s kvalifikováním pachatele jako národního škůdce, za vloupání s využitím zatmění. **Plenění:** rovněž tak hrozily tresty smrti těm pachatelům, kteří za leteckého náletu nebo krátce po něm se zmocnili z bytu, který byl poškozen nebo opuštěn jeho obyvateli popřípadě z věcí, vyklizených na ulici, nějakého předmětu. Např. Zvláštní soud v Brně odsoudil k trestu smrti tři mladé české pomocné policisty, kteří za náletu na Líšeň 25. srpna 1944 si z nalezené tašky vzali několik klenotů /K Ls So 71/44/. **Podvody:** podle § 263 tr.zákona byli stíháni občané, zejména Němci za to, že při přihlašování škod, utrpěných leteckými nálety, hlásili škody větší než odpovídalo skutečnosti. **Vraždy:** zejména v letech 1940 – 1944 Zvláštní soud uložil více pachatelům za vraždy nejvyšší trest. **Vydávání se za německého policistu,** především příslušníka gestapa: jednalo se obvykle o souběh s podvodem. Za takové jednání byl uložen i trest smrti /10 K Ls So 89/44/. **Úplatkářství:** Zvláštní soud tvrdě postihoval případy úplatkářství. Pachatelé byli i němečtí občané. Např. MUDr. Rudolf Donné, bývalý smluvní lékař gestapa v Brně, včetně lékaře pro věznice, po odchodu ze služeb gestapa se zúčastnil brání úplatků na pracovním úřadě v souvislosti s nasazováním na nucenou práci v Německu. Byl odsouzen na 5 roků káznice /5 K Ls So 262/43/.⁷ **Mravnostní delikty:** zvláštní soud se zabýval také případy mravnostními, zejména homosexualitou /§ 175 tr. zákona/. Např. 7. prosince 1944 byl odsouzen na tři roky káznice i.F. za to, že měl homosexuální styk s dvěma vojáky SS holandské národnosti v Olomouci /4 K Ls So 144/44/. Předmětem stíhání byly případy potratů /zákon o ochraně manželství, rodiny a mateřství z 9. března 1943 /RGB1 I S. 140/. K smrti byl odsouzen 31. ledna 1945 F.N. z Brna za to, že ve dvou případech provedl potrat na německých ženách, z nichž jedna zemřela /10 K Ls So 14/45/. **Krádeže na drahách:** velmi přísně byly postihovány případy vykrádání zásilek při jejich dopravě na drahách. Např. 12. srpna 1942 bylo odsouzeno při výjezdním zasedání v Olomouci pět zaměstnanců dráhy za vykrádání zásilek z vagonů /5 K Ls So 155/42/. V jiném případě byla F.W. německé národnosti odsouzena k smrti, že jako úřednice pošty v Ostravě vybrala asi z 80 balíčků cigarety, boty a jiné zboží, které bylo určeno do záložního lazaretu /4 K Ls So 16/44/. Zvláštní soud v Brně a v některých případech Lidový soud na jednání v tehdejší Breslau, projednával velkou skupinu zaměstnanců pošty č.2 z Brně, kteří z podnětu vysílání BBC narušovali spojení frontových vojáků s jejich rodinami tím, že brali a ničili,

⁷ Spis mimořádného lidového soudu v Brně č. Lsp 1184/46. MUDr. Rudolf Donné, nar. 15.6.1914 byl 17.10.1946 odsouzen na 2 roky vězení.

z části si ale i ponechávali obsah zásilek z fronty a obráceně. Gestapo nazývalo tuto velkou skupinu „Sabotage und Diebstahl gruppe“. Celá řada byla Zvláštním soudem v Brně odsouzena k trestu smrti a desítky dalších k trestu káznice.⁸

Jiné delikty: nucené nasazování na práce v Německu vyvolávalo u českých občanů, určených na otročskou práci, silný odpor. Tomu se všemožně bránili. Jednou z metod bylo samopoškození se na těle. Proti tomu gestapo velmi přísně zakročovalo. Osoby, určené na totální nasazení, se poškozovaly např. prodlužováním stavu nemocnosti, zhoršováním stavu pomocí různých prostředků, vyvoláváním nemocí tak, aby stav pracovní neschopnosti trval co nejdéle. Lidé byli velmi vynalézaví. Někdy se tvořily celé skupiny adeptů na práci v Říši a pomáhali si tím, že někdo, kdo již měl zkušenosti, poranil druhé. Zvláštní soud využíval k odsouzení ustanovení § 171 zákona na obranu státu z 13. května 1935 č. 131 Sb.zák. a nařízení /čs. právní norma na obranu ČSR/ a ukládal tvrdé tresty. Např. J.Š., horník z Ostravy byl 2. komorou /dr. Gäde/ 13. dubna 1944 odsouzen na 3 roky káznice za to, že si na ruce způsobil popáleninu pomocí louhu /4 K Ls So 56/44/. Dne 3. dubna 1944 byla souzena skupina 16 obžalovaných, kteří si způsobili rány a ty jítřili pomocí slin. Organizátor O.K. byl odsouzen na 7 roků káznice /2 K Ls So 25/44/. **Útěky ze zákopových prací:** ke stíhání bylo použito opět zmíněné ustanovení čs. právní normy, zákona z 13. května 1935. Na práce, hlavně na východní Moravě byli nakomandováni čs. občané k tomu, aby budovali protitankové příkopy a zátaras. Pod různými záminkami lidé odtuh utíkali. K rychlému postihu byl počátkem roku 1945 dokonce v Olomouci zřízen V. senát zvláštního soudu v Brně, který ve zkráceném řízení ukládal tresty.⁹

III.

V rozhodování zvláštního soudu v Brně se postupně výrazně uplatňovala represe, stále více byly vynášeny rozsudky smrti, z nichž velká většina byla v rozporu se závažností činu. Mnohdy byly ukládány tresty smrti za skutky, které v civilizovaném světě by byly kvalifikovány i za války jen jako přestupky. Nacistické soudy mohly ukládat absolutní tresty u 46 právních norem, které tento krajní

⁸ Leopold Kadlec, nar. 14.11.1899, Krim.inspektor gestapa Brno, SS Obersturmführer, odsouzen Min. lidovým soudem Brno 5.2.1947 k trestu smrti a popraven /Lsp 28/47/ – Národní obroda z 20.3.1946 č. 67.

⁹ Odpovědným za nasazení českých občanů na zákopové práce byl ministr prot. vlády pro hospodářství dr. Walter Bertsch /nar. 4.1.1900/ SS Brigadeführer, odsouzen Mim.lidovým soudem v Praze 23.12.1948 k trestu žaláře na doživotí /SI XII 1029/48/, 5. ledna 1952 zemřel v nemocnici v Brně /byl převezen z Mirova, kde si odpykával trest/. O nasazení na zákopové práce jednala porada u K.H.Franka 20.12.1944 /podrobnosti MZA Brno f.B 252 k.č.237

trest umožňovaly.¹⁰ Trestní politice se věnoval velice osobně samotný Adolf Hitler. Při svých rozhovorech se svým nejbližším okolím se vyjadřoval bezprostředně o činnosti soudů, a to vesměs drtivou kritikou.

Zásadním zásahem do rozhodování soudů v trestních věcech bylo vůbec poslední zasedání Říšského sněmu 26. dubna 1942. Na jednání vystoupil Adolf Hitler a vedle optimistických předpovědí o konečném vítězství ve válce se věnoval i justici¹¹ k překvapení mnohých poslanců i německé veřejnosti. Po kritice justice požádal sněm o souhlas s oprávněním zbavit hodnosti soudce, který by nepostupoval podle trestně politické linie, kterou on, jako „nejvyšší německý soudce, zákonodárce, vůdce národa, strány, vrchní velitel branné moci, atd.“ vyžaduje v podmínkách války. Ochetný předseda sněmu Hermann Göring ihned nechal návrh schválit. Již před tímto zasedáním zasahoval Hitler osobně v některých konkrétních případech. Např. v telefonickém hovoru s prozatímním ministrem justice dr. Schlegelbergem 31. března 1942 „hněvivě“ podrobil kritice několik rozsudků a prohlásil, že korekci v nich provedl sám zastřelením pachatelů. /Říšský ministr justice dr. G. Thierack v 1. větě svých Soudcovských listů – Richterbriefe č. 1 z 1. října 1942 uváděl „Podle starého germánského právního pojetí byl jako vůdce národa jeho Nejvyšším soudcem“... mohl tedy sám vynášet kdykoliv a v jakékoliv trestní záležitosti rozsudky nebo měnit rozsudky trestních soudů/. Po zasedání sněmu se konala v Berlíně porada prezidentů vrchních zemských soudů a generálních státních zástupců. Po jejím skončení dne 13. května 1942 uspořádal poradu prezident vrchního soudu v Litoměřicích.¹² Na této poradě byla přijata řada organizačních opatření k tomu, aby se upravilo rozhodování soudů ve smyslu závěrů sněmu a porady v Berlíně. Není pochyb, že obdobná porada byla i u vrchního soudu v Praze, ale zápis o ní se nezachoval.

Zvýrazněná trestně politická linie byla ovlivňována o něco později vydáváním tzv. Soudcovských listů. Ministr justice v nich od 1. října 1942 kritizoval některá rozhodnutí a na druhé straně projevovatel souhlas s rozsudky, které vydávaly německé trestní soudy. Ministr vydal celkem 21 čísel těchto závazných pokynů pro soudní praxi.¹³

Zvláštní soud v Brně důsledně plnil represivní kurs ve svém rozhodování. Je až neuvěřitelné, že se naší veřejnosti nedostalo do povědomí, že tento soud ve

své činnosti na území Moravy vynesl tolik rozsudků smrti a že se stal nedílnou součástí nacistického teroru. Praxe Zvláštního soudu je patrna právě nejvýrazněji při ukládání trestů smrti. Velká trestní komora zemského soudu ještě před vznikem Zvláštního soudu uložila jen jeden trest smrti v roce 1939, jinak ostatní rozsudky jsou vyneseny Zvláštním soudem. Byly vyneseny rozsudky smrti nad 477 osobami, z nichž bylo 393 skutečně popraveno.

Z 477 odsouzených osob k smrti bylo pro: činy politické: 248, kriminální: 152, hospodářské: 67, ostatní: 10

Pokud jde o národnost, byli odsouzeni ponejvíce Češi, a to 468, dále 5 Němců, 2 Francouzi, 1 Bulhar a 1 Slovák.

Celkem 393 osoby, které po odsouzení k smrti byly popraveny, byly justifikovány v letech:

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
1	8	21	45	132	137	49

Z popravených bylo 355 mužů a 38 žen.

Rozdíl mezi odsouzenými a skutečně popravenými /84/ spočívá v tom, že 51 osobám byla udělena milost a trest smrti změněn na mnohaletou káznici. V sobotu 5. května 1945 bylo osvobozeno v celách smrti v Praze–Pankráci 22 odsouzenců smrti a po odsouzení k smrti v městě Riedu v Rakousku bylo zachráněno 6 odsouzenců. Další 5 „kandidátů smrti“ zemřelo během očekávání výkonu trestu v celách smrti.

K popravám docházelo: Praha–Pankrác: 234 ve Vídni: 150, v Breslau: 7, v Brně: 2

Pro delikty politické bylo odsouzeno k smrti:

1939	1940	1941	1942	1943	1944	1945
—	—	—	8	66	121	53

¹⁰ Broszat Martin „Der Staat Hitlers. Grundlegung und Entwicklung seiner inneren Verfassung“ München 1969 str. 419

¹¹ Beschluss des Grossdeutschen Reichstags vom 26. April 1942 /RGB1 I S.44/.

¹² Zápis z porady konané u vrchního soudu v Litoměřicích 13. května 1942 – Státní oblastní archiv Zámorsk, fond Landesgericht Trautenau /Trutnov/, kopie autor.

¹³ Boberach Heinz „Richterbriefe. Dokumente zur Beeinflussung der deutschen Rechtsprechung 1942–1945“, Boppard am Rhein 1975.

Z nejvýznamnějších politických deliktů došlo k odsouzení k smrti:

Nedovolené držení zbraně, munice, výbušnin:	rok	počet
	1942	8
	1943	21
	1944	24
	1945	5
Poslouchání zahraničního rozhlasu:	1943	2
	1944	1
	1945	3
Pomoc nepříteli dle nařízení z 3.7.1942:	1943	34
	1944	77
	1945	42
Nedovolené překročení hranice na Slovensko:	1944	19
	1945	3

Pro hospodářské činy byli k smrti odsouzeni:

černý obchod: 22   černé porážky: 10   ukrývání obilí: 7   jiné: 28

Za delikty kriminální došlo k odsouzení k smrti:

vloupání	75	mravnostní	7
vraždy	26	loupež	5
krádeže	12	žhářství	4
zásilek		potraty	2
krádeže po náletech	8	nezjištěno	13

Přehled dokumentuje toliko represivní charakter rozhodování Zvláštního soudu na počtech uložených trestů smrti. Skutečný obraz by zasluhoval podrobit rozboru jednotlivé případy, kdy by se ještě reálněji potvrdilo, že tento soud plnil funkci likvidační těch, kdo porušili zájmy nacistického režimu.

Dokončení v čísle 4/1997 Časopisu pro právní vědu a praxi.